

Študij kanonskega prava v zgodovini Cerkve

Uvod

Prvi stavek Apostolske konstitucije *Sacrae disciplinae leges* poudarja tako pomen, kot tudi zgodovinsko pogojenost naše teme. "*Sacrae disciplinae leges Catholica ecclesia, procedente tempore, reformare ac reovare consuevit, ut, fidelitate erga Divinum Conditorem semper servata, eadem cum salvifica missione ipsi concredita apte congruerent.*"¹

Z drugimi besedami, eden izmed zanimivih in nujno potrebnih vidikov obče zgodovine Cerkve je bila stalna pozornost preoblikovanju in prenovi njene kanonske znanosti. Reforma kanonskega prava pa ni bila usmerjena zgolj k zunanjim ali formalnim dejavnikom, čeprav so bili ti zagotovo zelo pomembni, ampak predvsem k področjem, ki so bila zanjo bolj temeljna in bistvena. Namreč, da bi bila Cerkev bolj prilagojena za opravljanje odrešenjskega poslanstva, ki ji je bilo zaupano in bi tako ostala zvesta svojemu Ustanovitelju.

Tako je razumljivo, da je bilo študiranje in poznavanje kanonskega prava v zgodovini Cerkve zelo pomembno. Predvsem je bilo pomembno za ljudi, ki so imeli posebno nalogo zagotoviti, da je bilo kanonsko pravo poznano in izvajano, t. j. za predstavnike Cerkvenih oblasti. *Predgovor* h Kodeksu iz leta 1983 navaja številne tovrstne primere. Tako je leta 429 papež Celestin I. pisal pismo škofom iz Apulije in Kalabrije, v katerem je poudarjal, da noben duhovnik nebi smel ignorirati svetih kanonov: "*Nulli sacerdotum suos licet canones ignorare, nec quidquam facere quod Patrum posuit regulis obviare.*"² Že na prehodu stoletja je Inocenc I. izdal podobno zahtevo,³ 4. koncil v Toledo (633) pa je te zgodnje papeške poslanice samo potrdil: "*Ignorantia mater cunctorum errorum maxime in sacerdotibus Dei vivanda est, qui docendi officium in populis susceperunt... Sciat igitur sacerdotes scriptoras sacras et canones, ut omne opus eorum in praedicatione et doctrina consistat, atque aedificent cunctos tam fidei scientia quam operum disciplina.*"⁴

To ne pomeni, da kanonsko pravo nadomešča Božjo Besedo, kot jo razumemo iz Svetega pisma in tradicije, vendar ni dvoma, da je že od začetka Cerkve igralo ključno vlogo v varovanju vere kot najpomembnejši nalogi, ki ji je zaupana.⁵ Vsekakor ni presenetljivo, da je bilo kanonsko pravo v dveh tisočletjih obstoja Cerkve predmet pozornosti, študija, refleksije in razprave, saj se je Cerkev vedno znova morala spopadati z novimi problemi in izzivi, ki so zahtevali aplikacijo novih norm in struktur, ter razglasitev novih zakonov.

Študij kanonskega prava je tesno povezano z zgodovino le-tega. Njegovo razumevanje je nujno zajeto v različnih izraznih oblikah, po katerih se je kanonsko pravo spreminjalo in razvijalo, da bi se tako srečevalo z novimi problemi. Nastajalo je postopoma kot rezultat dela

1 Janez Pavel II., *Sacrae disciplinae leges*, 25. 1. 1983, AAS 75/II (1983), VII-XIV.

"Zakone svetega pravnega reda je katoliška Cerkev po svoji navadi od časa do časa peoblikovala in prenavljala, je zaupano." *Zakonik cerkvenega prava*, razglašen z oblastjo papeža Janeza Pavla II., Družina, Ljubljana 1999, 11, prev.: Stanko Ojnik. (op. prev.).

2 P. Jaffe, *Regesta Pontificum Romanorum*, Graz 1956, n.371.

"Vsak duhovnik mora poznati kanone, prav tako mu ni dovoljeno nasprotovati pravilom, ki jih je zapovedal Oče."

3 P. Jaffe, n. d., n. 315: "*Ecclesiasticorum canonum norma nulli esse debet ignota sacerdotum...*" ("Zapovedim cerkvenega prava nebi smel nasprotovati noben duhovnik...")

4 H. Th. Bruns, *Canones Apostolorum et Conciliorum veterum seculorum IV-VII*, 2. vols., berlin 1839, I, 231.

("Nevednost, mati vseh zmot, je izredno razširjena med Božjimi duhovniki, ki so bili določeni za službo poučevanja ljudstva... naj torej duhovniki poznajo Sveto pismo in kanone, da bi bilo njihovo delo v pridiganju in nauku pravilno, pa tudi da bi gradilo vse tako v znanosti vere, kot tudi v vzgoji.")

5 Prim. op. v Janez pavel II., n. d.: "*Ac revera Codex Iuris Canonici ecclesiae omnino necessaries est...*" ("Zadeve Zakonika Cerkvenega prava so v Cerkvi popolnoma potrebne...").

kanonskopравnih strokovnjakov. Tako smo šele v srednjem veku priča organiziranemu študiju kanonskega prava v relativno natančni in urejeni obliki.

Bilo bi narobe, če bi preveč hitro odpravili prvo tisočletje v tej kratki študiji glavnih idej kanonskega prava skozi Cerkveno zgodovino, saj ni nujno, da se je študij kanonskega prava, če ga striktno opredelimo kot znanost, izoblikoval v natančni in prepoznavni obliki šele v srednjem veku in da je ta dogodek najbolj povezan s pojavom Garcijanovega *Decretuma* sredi dvanajstega stoletja. Ni pa dvoma, da so si v dvanajstem stoletju prizadevali za renesanso na mnogih področjih in pomemben dejavnik spremembe paradigme v intelektualni misli je bila ne toliko renesansa kot prenova, ampak bolj rojstvo kanonskega prava kot nove znanosti in posledično njegov študij v bolj sistematični in relativno urejeni obliki. S tem obdobjem pa sovpadata še dva druga ključna dejavnika, ki dajeta študiju kanonskega prava nov, viden zagon: ponovno odkritje rimskega prava in razvoj tega, kar je bilo na univerzi znano kot *studium generale*. Ti trije elementi so se združili v Bologni, kjer so kmalu določili paradigmo za druge fakultete za kanonsko pravo, ki so se hitro širile po Evropi v naslednjih stoletjih.

Lahko bi preučevali mnogo vidikov kanonskega prava, vendar se je nujno potrebno omejiti, zato rad bi se osredotočil na študij kanonskega prava v njegovem t.i. klasičnem obdobju, to je od izdaje Gracijanovega *Decretuma*. Vendar ne zato, ker nebi mogli govoriti o študiju kanonskega prava pred tem obdobjem. Kanonisti, kot so Ivo iz Chartresa ali Bernard iz Konstancie, ali prispevek kanonistov, ki so ostali znotraj okvirov reforme Gregorja VII., ali tistih, ki so razvijali načela reforme, ki je znana kot gregorjanska reforma, so vsi na različnih nivojih študirali kanonsko pravo in napravili pomemben napredek na področju njegovega študija in razumevanja. Na drugi strani pa sta šele z izdajo Gracijanovega *Decretuma* oris kanonskega prava in še posebej njegov študij natančno določena in smernice tega dekreta so v glavnem ostale v veljavi do vključno Kodeksa iz leta 1917, vplivale pa so tudi, čeprav razumljivo v manjši meri, na razvoj Kodeksa iz leta 1983.

Na kratko moramo nekaj reči še o 'študiju' kanonskega prava. Koncept 'študija' kanonskega prava lahko predstavimo in razumemo na številne načine, vendar se mi zdita dva še posebej pomembna za ta kratek pregled. Prvega lahko imenujemo formalni študij kanonskega prava. Potek in program so določile legitimne avtoritete in le-ta daje določeno kvalifikacijo. Tako je bil že od začetkov študija kanonskega prava licenciat in doktorat rezultat natančno določenega študija. Ta tip formalnega študija kanonskega prava lahko najdemo v programih srednjeveških fakultet za kanonsko pravo in je zgovorno predstavljen v odloku Kongregacije za katoliško vzgojo, ki je najnovejši izmed številnih uzakonitev, ki določajo 'študij' kanonskega prava v formalnem smislu.⁶ Prav tako je potrebno povedati, da tudi vzgoja duhovnikov v semeniščih vključuje formalen študij kanonskega prava, pa čeprav ne v takem smislu kot na Cerkvenih fakultetah za kanonsko pravo.⁷

Drugo razumevanje 'študija' kanonskega prava je veliko širše in bi bilo bolj ustrezno opredeljeno kot splošna 'kultura' kanonskega prava. Čeprav je očitno utemeljeno na bolj formalnem 'študiju', prav tako vključuje njegovo interpretacijo in sočasno tudi študij: na univerzah, v komentarjih kanonistov, na cerkvenih sodiščih, na lokalni ravni v škofijah in ustanovah posvečenega življenja, v disciplinskih dekretih koncilov, v papeških dokumentih, ... To široko razumevanje 'študija' kanonskega prava je prav tako pomembno, kot bolj formalno razumevanje, saj ga podpira in razširja. Tak pomen 'študija' kanonskega prava je očitno zelo pomemben in brez njega kanonsko pravo nebi bilo odprto za aplikacijo ali za razvoj in spremembe ob srečanju z novimi razmerami v življenju Cerkve. O tem dvojnem pomenu

6 Prim.: Pij XI., *Deus scietiarum Dominus*, 24. 5. 1931, AAS 23 (1931), 241-262. Prim.: Janez Pavel II., *Sapientia Christiana*, 29. 4. 1979, AAS 71 (1979), 469-499.

7 Prim.: Kongregacija za katoliško vzgojo, *De doctrina iuris canonici candidates ad sacerdotium tradenda*, *Communicationes* 7 (1975), 12-17. Za nekatere nadaljnje misli o procesu izobraževanja bodočih duhovnikov v kanonskem pravu prim.: A. M. Stickler, *Il dritto nella storia della Chiesa. Visione d'insieme*, *Seminarium*, n. s. 15 (1975), 758-762.

študija kanonskega prava najboljše pričuje poseben duh srednjega veka in še posebej dvanajstega stoletja.

Preden se usmerimo na to obdobje moramo razložiti še nekaj kratkih misli, ki zadevajo kanonsko pravo v prvem tisočletju.⁸ Kanonsko pravo v tem obdobju je verjetno najboljše predstaviti kot obdobje privatnih zbirk, ki so bile sestavljene, oziroma temeljijo na različnih virih: običajno pravo, liturgično pravo, koncilski in sinodalni predpisi, rimsko in krajevno pravo, papeški odloki, patristični teksti in Sveto pismo. Noben od posameznih virov ni prevladoval v zbirkah, kot se je v neki meri to zgodilo v srednjem veku s papeškimi odloki. Na drugi strani pa bi lahko številne od teh zbirk, kot sta na primer *Collectio Dionysiana* ali *Collectio Hispana*, prevzele pomembno vlogo v zgodovini kanonskega prava in bi bile lahko pomembna snov za študij in razmislek, čeprav pri nekaterih izmed njih ne moremo govoriti o primernem znanstvenem pristopu. Vendar pa zbirke niso bile pomembne samo kot take, ampak so pogosto predstavljale tudi snov za kasnejše zbirke. Torej, tudi če govorimo o kanonskem pravu med vladanjem Karla Velikega, ko je bilo izdelanih precej zgodnjih kanonskih zbirk, je težko govoriti o študiju le-tega kot sistematični znanosti. Z drugimi besedami, ne moremo govoriti o sistemu kanonskega prava, niti o natančni teoriji virov ali o primerni veljavnosti, ampak bolj o poskusih zbiranja in urejanja različnih pravnih virov v uporabne zbirke.

Čeprav so z napredkom v študiju virov med Gregorjansko reformo in objavili dela številnih kanonistov, ki jih je izdala osrednja oblast, odgovorna za izdajanje univerzalnih norm – kar je bilo ključno tako za razumevanje Cerkve kot tudi za osnovno reformo – so njihove zbirke, čeprav občasno zelo vplivne, ostale privatne in brez uradne odobritve. Torej, kanonska zbirka škofa Anzelma iz Luce bi lahko opredelila ekleziološke temelje Gregorjanske reforme in njene poudarke na centraliziranem sistemu papeške vlade, ter bi tako imela pomemben vpliv, a je vedno ostala privatna zbirka, saj ni nikoli vsebovala tako imenovane visoko razvite kanonskopravne znanosti.⁹ Te zbirke so ponujale smernice, določale so norme in predpostavke in so bile izpeljane iz določenih teorij. Včasih so imele kar velik vpliv na študij in razumevanje kanonskega prava, vendar niso imele nikakršne uradne odobritve in prav tako niso imele za sabo osnovne kanonskopravne teorije ki bi bolj učinkovito soočila množico kanonskih virov. Pred Gracijanom je težko govoriti o pristnem sistematičnem kanonskem pravoznanstvu v teh zbirkah. Res je, da sta Bernold iz Konstance in Ivo iz Chartresa začela s procesom določanja načel interpretacije in na tem temelju bo lahko Gracijan skoval novo znanost kanonskega prava, vendar na tem mestu še ne moremo govoriti o popolnoma razvitem sistemu izrazito tehničnih principov, ki bi jih kanonsiti razvili in opredelili na osnovi pravnih tekstov; namreč da bi ocenili pravne konflikte, kot jih lahko vidimo iz tekstov, ki izhajajo in različnih obdobjih zgodovine in so jih izdali različni avtorji, ter se tako soočili z različnimi pravnimi problemi. Ko bi bil tako oblikovan ključ za soočenje s temi problemi, bi se dramatično spremenila tako zgodovina, kot tudi študij kanonskega prava. To se je zgodilo z Gracijanom v dvanajstem stoletju in posledičnim razvojem programa kanonskega prava na novih akademskih ustanovah, ki je znan kot *studium generale*.

---

8 Za splošne preglede prvega tisočletja prim.: B. Ferme, *Introduzione alla Storia del Dritto canonico. I. Il Dritto Antico fino al Decretum di Graziano*, Rome 1998. A. Garcia y Garcia, *Historia del Grecho Canonico, I, El Primer Milenio*, Salamanca 1967. L. Kery, *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400-1140). A bibliographical Guide to The Manuscripts and Literature*, Catholic University of America, Washington DC, 1999.

9 Prim.: K. Cushing, *Papacy and Law in the Gregorian Revolution. The Canonistic Work of Anselm of Lucca*, Oxford 1998.

Študij kanonskega prava v Srednjem veku

Z nastankomom Gracijanovega *Decretuma* okoli leta 1140 se je začela ustaljena in dolga doba v zgodovini študija kanonskega prava. Gracijan je bil, če se izrazim s posrečeno frazo S. Kuttnerja, "oče kanonskopravne znanosti."¹⁰ Dekret je hitro postal temeljna kanonska zbirka dvanajstega stoletja in je ostal eden izmed vogelnih kamnov študija kanonskega prava prav do izida Zakonika Cerkevnega prava leta 1917. Do njegovega izida si namreč nobena druga obsežnejša knjiga kanonov niti nobena zbirka ni lastila take avtoritete ali se proglašala za center uradnega učenja in študija kanonskega prava.

To pa ni bilo tako samo zaradi njegove praktične metode – uskladi je neskladne tekste (od tod ime *Concordia discordantium canonum*), ampak tudi zato, ker je bil v marsikaterem pogledu koristen za poučevanje in je tako zelo hitro postal osnovna zbirka kanonskih tekstov v novoustanovljenih fakultetah za kanonsko pravo za naslednjih sto let. Bil je namreč odličen tekst za poučevanje, saj je ponujal ne samo obširen pregled predhodnih kanonskih tradicij, ampak je tudi oblikoval kanonsko pravo v konsistentno vedo v svoji premoči nad viri, ki so ponujali razumsko vodstvo za razmislek o kanonskem pravu v prihodnosti. Z drugimi besedami, osnoval je temelje kanonskopravne znanosti. Gracijan je to dosegel s ponujanjem svojih lastnih pravnih razmislekov in spoznanj, ki jih je vstavil med pravne tekste in so znani kot *dicta*. Skozi ta *dicta* je predlagal pojasnila za tekste, ki so si bili nasprotujoči ali so potrebovali bolj natančno razlago ali pojasnilo: vnesel je skladnost v neskladne tekste.

Organizacija *Dekreta* v *distinctiones* in *causae*, kot jo najdemo v prvih dveh delih, je bila v splošnem povezana s praktičnimi pravnimi vprašanji, zato je bila ideal ne samo za poučevanje, ampak tudi za kasnejši razmislek in preučevanje tistih, ki so študirali, razmišljali, se usmerjali in razglabljali na osnovi tega, kar je napisal Gracijan.¹¹ Osnovna načela in temelje za znanstveni študij kanonskega prava je postavil Gracijan in njegov *Decretum*, njegovo preučevanje pa je določilo pot kanonskemu pravu za dolgo obdobje, ki je sledilo. V zelo posebni obliki je bil to tekst, ob katerem so profesorji na univerzah razmišljali, ga preučevali, na njegovi podlagi pisali komentarje in bogatili svoje številne razlage.

Natančen študij Gracijanovega Dekreta je vodil kanoniste v graditev visoko razvitega pravnega sistema, ki je precej hitro prinesel novo ureditev in pristop do kanonskega prava.¹² Skoraj takoj so kanonisti začeli na podlagi *Dekreta* in njegovih opomb komentirati lastne besede in izraze. Ti kanonisti komentatorji so bili znani kot *dekretisti* in hkrati, ko so se njihovi komentarji razvijali v *apparatus* in *summae*, so se tudi razširili kot osnova za poučevanje in hkrati nadaljnji študij kanonskega prava. Hkrati se je razvilo obsežno izrazoslovje za študij kanonskega prava: *casus*, *lectura*, *distinctiones*, *argumenta*, *insolubilia*, *notabilia*, *brocarda*, *quaestiones*,...¹³ Zagotovo je bila tako intenzivna dejavnost ključna za študij kanonskega prava, saj je oblikovala tako njegovo vsebino, kot tudi metodo. Na univerzah, ki so v dvanajstem stoletju začele cveteti po Evropi, posebej v Bologni in Parizu, pa tudi drugod v Franciji in Angliji, so profesorji začeli razlagati in komenirsti na osnovi *Dekretuma*, sledili pa so načelom kanonskopravne znanosti, ki so bili sočasno skovani.

---

10 S. Kuttner, The father of the Science of Canon Law, v: Jurist 1 (1941), 1-19. Za dva zelo uporabna uvoda v Gracijana prim.: P. Landau, *Gratian (von Bologna)*, v: *Theologische Realencyclopadie*, 14 (1985), 124-130 in S. Kuttner, *Gratian*, v: *Dictionnaire d'histoire et géographie ecclésiastiques*, XXI, Paris, 1986, 1235-1239.

11 Za pomembno oceno izvorne strukture in vsebine *Dekreta*, prim.: A. Winroth, *The Making of Gratian's Decretum*, Cambridge 2000.

12 Prim.: S. Kuttner, *Gratian and the Schools of Law, 1140-1234*, Collected studies CS 185, London 1983.

13 Na splošno prim.: Različna dela N. M. Haringa, *Komentarji in hermenevtika*, v: R. L. Benson, G. Constable, *Renaissance and Renewal of the Twelfth Century*, Oxford 1982, 182-185 in A. Garcia y Garcia, *The Faculties of Law in a History of the University in Europe*, vol. I, *Universities in the Middle Ages*, ed. H. De Ridder-Symoens, Cambridge 1992, 390 ss.

Omeniti velja Hugoccia, doktorja prava iz Bolognie in kasneje škofa, ki je napisal najvplivnejšo *Summo* na podlagi *Dekretuma* tega časa in Joannesa Teutonicusa, ki je posebej znan po svoji *Glossa ordinaria* na podlagi *Dekretuma*, ki jo je okoli leta 1240 pregledal in ponovno izdal Bartolomeo iz Brescie.

Čeprav so se ukvarjali s kanonskim pravom tudi v drugih mestih, se je Bologna hitro uveljavila kot najpomembnejši center za njegov študij v drugi polovici dvanajstega stoletja.¹⁴ Postala je oporna točka, na katero se je opiral študij kanonskega prava in tako je kanonskoppravna znanost začela cveteti. Pri tem je sodelovalo mnogo dejavnikov, vendar sta dva vredna posebne omembe. Najbolj temeljno je bilo ponovno odkritje rimskega prava: povezavo med rimskim in kanonskim pravom so vedno pojmovali kot bistveno in bilo je nepojmljivo, da nekdo, ki je bil dobro podkovan v kanonskem pravu, nebi poznal ali nebi bil vsaj ustrezno seznanjen s civilnim rimskim pravom. Zato so mnogi študentje študirali tako civilno kot kanonsko pravo, *utrumque ius*. Drug pomemben faktor, ki je prispeval k osrednjemu mestu Bologne za študij kanonskega prava, lahko vidimo v množici privilegijev, ki so bili zagotovljeni Bologni s strani tako civilnih, kot tudi Cerkvinih oblasti. Privilegiji, znani kot *Authentica Habita* in jih je Bologni podelil cesar Friderik I. Barbarossa, so dokaz cesarskega interesa. Na podoben način se zrcali tudi Cerkvini interes na fakulteti za kanonsko pravo v Bologni. Leta 1219 je Honorij III. dovolil arhidiakonu Bolognske stolnice podeljevati dovoljenja za poučevanje, *licentia ubique docendi*, in tako na poseben način povezal univerzo s Svetim sedežem. To pa nas nebi smelo presenetiti. Rastoča papeška birokracija v povezavi s spoznanjem, da je pravo življenjskega pomena za učinkovito vladanje, je nujno pomenila, da mora papeštvo previdno nadzorovati kanonskoppravne študije v Bologni, pa tudi drugje.

Bolognska kanonskoppravna šola je opravljala nadvse pomembno nalogo poučevanja in urjenja kanonistov, ki bodo nekoč v središču administrativnih in pravnih struktur ne samo na Svetem sedežu, ampak tudi v posameznih škofijah in celo v civilnih pravnih službah. Prav tako je Bologna vedno privlačila veliko število tujih študentov, ki so bili potem na svoj način soudeleženi pri širjenju Bolognske metode preučevanja kanonskega prava v Italiji in zunaj nje. Bolognska fakulteta za kanonsko pravo je bila tako prototip in model za druge takultete, čeprav je bila vsaka oblikovana tudi po krajevnih potrebah in posebnostih.¹⁵

Jezik predavanj je bil latinski in poučevanje je temeljilo na tekstih – na *Dekretumu* in, ko so bili izdani, tudi na drugih tekstih iz *Corpus Iuris Canonici* – ki so tako tvorili zbirko zakonov, ki so veljali po Evropi. Teoretični cilj je bil razložiti celoten pravni tekst in razvit je bil sistem, po katerem je bila zbirka zakonov razdeljena na številne dele in dneve, na podlagi katerih so bili ti razloženi in tudi izpeljani. Osnovno predavanje je bilo *lectio ordinaria*, ki je bilo navadno zjutraj, ko je eden izmed profesorjev razložil predložen kanonski tekst. Popoldne pa je bila *lectio extraordinaria*, ko je predaval eden izmed asistentov.

Čeprav so bile razlike v obliki in zgradbi osnovnega predavanja, povzemamo po Hostensisu, kaj je vsebovalo branje (*lectura*) pravnega teksta: povzeteke teksta (*casus*), branje teksta (*lectura*) z odprtje problemov, navedba vzporednih pravnih tekstov (*similia*), citiranje argumentov proti (*contraria*) in njihova zavrnitev z *distinctiones*, razjasnitev in odgovori na razna vprašanja, ki bi lahko izhajali iz prebranega teksta, in na koncu še poudarek na najpomembnejših ali najbolj koristnih idejah, ki so povezane s tekstom (*notabilia*).¹⁶

Razen predavanj, kjer so brali in razlagali osnovne kanonske tekste, lahko najdemo tudi *disputationes*, ki so potekale spomladi in poleti. Tu je potekala javna razprava o pravnih

14 Za vprašanje začetka *studiuma* v Bologni in vzpona univerz prim.: G. Arnaldi, *Le Origini dell' Università*, Bologna 1974; J. Verger, *Le Università Medioevo*, Bologna 1991.

15 Za vprašanje poučevanja kanonskega prava na splošno v srednjem veku prim.: M. Fournier, *Methodes de l'enseignement du droit du Moyen Age á nos jours*, *Annales d'histoire des facultés de droit et de science juridique*, 2 (1985), 11-152; B. Kurtscheid, *De utiusque iuris studio saec. XIII*, v: *Acta congressus Iuridici Internationalis*, vol. II, Rome 1935, 309-342.

16 Citrano v izvrstnem članku A. Garcia y Garcia, *The Faculties of Law*, 398.

vprašanjih pod vodstvom učitelja, vendar z odprtim vključevanjem študentov kanonskega prava in drugih fakultet. Zanimiv pojav, povezan s fakultetami za kanonsko pravo, je tudi enostavnost, s katero so profesorji (in študentje) kanonskega prava lahko prehajali z ene fakultete na drugo po vsej Evropi zaradi političnih motivov, akademskega ugleda ali finančnih razlogov.

Nov zagon, ki ga je dobilo preučevanje kanonskega prava je imelo hkrati vpliv tudi na nastajanje le-tega. Nove interpretacije in nenavadni ali zapleteni praktični pravni problemi so se kazali tudi v vprašanjih, naslovljenih na Apostolski sedež. Medtem ko prvi od tako imenovanih papeških dekretov formalno izvira iz četrtega stoletja, je doba po Gracijanu označena kot izredno bogato obdobje v zgodovini, saj je določala odločilen razvoj v preučevanju kanonskega prava.¹⁷ Priča smo preobrazbi kanonskega prava od sistema, utemeljenega na razlogih, ki je imel osnovo v preučevanju in aplikaciji Gracijanovega *Dekretuma*, k sistemu, osnovanem skoraj izključno na papeških dekretalih. Kanonsko pravo je bilo v nasprotju z rimskim živo pravo in če je bil *Decretum* žarišče prava v prvem tisočletju, ni mogel, niti ni nameraval, dati slabih odgovorov na izzive, povezane z interpretacijo zakona, zagotovo pa ne na probleme, ki jih njegovi kanoni niso obravnavali. *Epistolae Decretales* so se soočile z novimi izzivi. Zato lahko natančno spoznamo ekleziološko in pravno moč in avtoriteto papeštva v Srednjem veku v vedno večjem številu dekretalov.

Ti *decretales* so bili zbrani in obenem še komentirani: ukvarjali so se z reševanjem praktičnih problemov in postavili materialne temelje novorazvite kanonskopravne znanosti, ki je produkt dela *dekretalistov*. Dekretali so bili bistveno reakcija na posamezne raziskave in odloke o določenih temah, vendar so jih šele šole spremenile v *auctoritates* v primerjavi z drugimi viri. Čeprav je težko določiti natančen trenutek, ko so se papeži sami dovolj zavedali ključnega pomena njihovih dekretov za določitev univerzalnega kanonskega prava, ni dvoma glede njihove naraščajoče pomembnosti v očeh kanonistov za razumevanje in preučevanje kanonskega prava.¹⁸

Najpomembnejša zbirka v stotih letih, ki ločijo Gracijanov *Decretum* in *Liber Extra* Gergorja IX. leta 1234, so bile skupine kanonov, znane pod skupnim imenom *Quinque compilationes antiquae*.¹⁹ So odločilnega pomena za razumevanje zgodovine kanonskega prava, saj predstavljajo pomembno spremembo v njegovem študiju in razumevanju. Papeški dekreti so v veliki meri zamenjali ostale vire, ki so bili osnova za oblikovanje Cerkvenega kanonskega prava, ki je bilo izvrstno zbrano v Gracijanovem *Dekretu*.

Prvo iz med novih zbirk dekretov je pripravil Bernardus Papiensis, ki je v svojem *Breviarium extravagantium* uvedel serijo organizacijskih načel za študij in poučevanje papeških dekretov, ki so ostali okostje v šolah za preostanek srednjega veka. V mnogih pogledih je Bernardovo delo predstavljalo pomemben napredek v razumevanju dekretov v kanonskopravnem izobraževanju. Svojo zbirko je razdelil v pet knjig – *Iudex, iudicium, clericus connubia, crimen* – in ta delitev je bila v rabi v skoraj vseh kasnejših zbirkah. Nič manj pa ni pomembno dejstvo, da je bila njegova zbirka, kasneje znana kot *Compilatio prima*, takoj sprejeta med znanstveniki v Bologni, ki so jo uporabili v predavalnici, ter pisali o njej opombe in komentarje.

Ta sprememba pozornosti v preučevanju kanonskega prava, osredotočena na zbirko in razlago papeških dekretov, je izpričana in stopnjevana v delovanju Inocenca III., ki je v letih 1209-1210 overil zbirko svojih lastnih dekretov, ki jo je pripravil Peter Beneventano. Čeprav ne moremo govoriti o formalni razglasitvi, je bilo to prvič v novem obdobju kanonskopravnega

17 Prim.: D. Jasper, H. Furnham, *Papal Letters in the Early Middle Ages*, Catholic University of America, Washington DC, 2001.

18 Za analizo zapletenega vprašanja prim.: B. Ferme, *Presentation*, v: F. Valls I Taberner, *San Rimondo di Penyafort Padre dell' Diritto Canonico*, Bologna, 2000, 9-24.

19 E. Friedberg, *Quinque compilationes antiquae*, Leipzig, 1882; Graz 1956².

razcveta, da je papež potrdil zasebno kanonsko zbirko, ki je bila znana kot *Compilatio tertia*. Spet so se hitro pojavili mnogi komentarji in prevzeli in uporabljali so jo v šolah. Neposredni papežev pravni interes je bil kasneje opazen pri Honoriju III., ki je okoli leta 1226 prosil Tancerdija iz Bologne, da bi pripravil zbirko njegovih dekretov, ki je postala znana kot *Compilatio quinta*. Njegovo delo, ki je sledilo Inocencu III., je pomembno za preučevanje kanonskega prava zaradi različnih razlogov. Bilo je očitno neposredno ozadje za radikalno nov korak Gregorja IX., ki je uradno razglasil *Liber Extra*, bilo pa je tudi pomembno ker je odsevalo ključno spremembo v pristopu in razumevanju kanonskega prava. Kanonske zbirke za vse namene in priložnosti ne bodo več produkt posameznikov, ampak jih bo določil papež. *Compilatio Tertia* in *Compilatio Quinta* odsevajo obdobje, v katerem se je papeštvo vedno bolj zavedalo svoje lastne odločilne vloge v oblikovanju kanonskega prava, ki bo imelo obvezujoče posledice za vso vesoljno Cerkev. Zelo resno je papeštvo prevzelo nadzor nad svojim lastnim pravom in to obdobje že napoveduje obdobje uradnih zbirk. Učinki preučevanja kanonskega prava so očitni in verjetno ni nobeno presenečenje, da sta oba navedena papeža poslala svoje uradne zbirke šolam in si tako zagotovila, da bosta v središču kanonskoprnega izobraževanja in študija.²⁰

Razumljivo je bilo torej najpomembnejše formalno dejanje v zgodovini študija kanonskega prava razglasitev *Liber Extra* Gregorja IX. leta 1234 z bulo *Rex Pacificus*.²¹ Pripravil jo je dominikanski kanonskoprvni strokovnjak Rajmund Peñafortski. Bila je prva uradno razglašena zbirka kanonskega prava za vesoljno Cerkev. Njen namen in zgodovinska pomembnost lahko razberemo iz razglasitvene bule: različne konstitucije in dekreti predhodnikov Gregorja IX. so bili razpršeni v različnih zvezkih, kar je povzročilo zmedo zaradi podobnosti, medsebojnega nasprotovanja in dolgoveznosti mnogih tekstov, kot tudi dejstvo, da so bili nekateri teksti *extravagantes*. Z namenom vnesti red v nastalo situacijo, posebej še za reziskovalce, se je Gregor IX. odločil odstraniti odvečne tekste in ostale zbrati v enem samem zvezku.²² To delo je ključno tudi zato, ker je postal temeljni tekst za poučevanje in študij kanonskega prava skoraj do razglasitve Zakonika Cerkvenega prava leta 1917. To je bila uradna, verodostojna in izključna zbirka v smislu, da teksti vsebujejo na svojih straneh moč zakona in voljo papeža. Medtem ko je *Decretum* vztrajal, da bi moral biti del učnega načrta na fakultetah za kanonsko pravo, je sedaj temeljni tekst postal *Liber Extra*. Jasno znamenje njegove neposredne pomembnosti in povezave s preučevanjem kanonskega prava lahko vidimo v dejstvu, da je Gregor IX. poslal svojo novo zbirko v Pariz in Bolognio in vztrajal, da ne sme biti nobena druga zbirka pripravljena brez njegove odobritve.²³

Preučevanje kanonskega prava je naredilo temeljno nov obrat. Moralo je biti osredinjeno na zbirke papeških dekretov, ki jih je uradno odobrila zakonodajna oblast v Cerkvi. Čeprav bodo prihodnje verodostojne zbirke vsebovale tudi mnogo materiala s koncilov, so bili papeški dekreti skupaj z interpretacijo in komentarjem kanonistov poseben predmet preučevanja kanonskega prava. Kot pred njim *Decretum*, je bila *Liber Extra* komentirana in razložena, vendar so bili kanonisti ohromljeni z dekretom in njegovim središčnim pomenom za razumevanje kanonskega prava. Naj omenimo samo nekatere: Sinibaldus Fliscus, kasnejši

20 Prim.: R. Somerville, B. C. Basington, *Prefaces to Canon Law Books in Latin Christianity*, New Haven, London, 1998, 233-235.

21 E. Friedberg, *Corpus Iuris Canonici*, 2 vol., Leipzig 1879, Graz 1959², 2-3.

22 E. Friedberg, n. d., 2-3: "Sane diversas constitutiones et decretales epistolas praedecessorem nostrorum, in diversa desperas volumina, quarum aliquae propter nimiam similitudinem, et quaedam propter contrarietatem, nonnullae etiam propter sui prolixitatem, confusionem inducere videbantur, aliquae vero vagabant, ad communem, et maxime studentium, ... illas unum volumen resecatis superfluis providimus redigendas..."

23 E. Friedberg, n. d., 2-3: "Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis doctoribus et scholaribus universes Bononiae commorantibus salutem et apostolica benedictionem... Volens igitur, ut hac tantum compilatione unversi utantur in iudicis et in scholis, districtus prohibemus, ne quis praesumat aliam facere absque auctoritate sedis apostolicae speciali."

Inocenc IV., avtor dela *Apparatus k Liber Extra*; Hostensis, študent v Bologni in profesor v Parizu, znan kot '*monarcha utriusque iuris*' in avtor vplivne *Summa aurea* in *Lectura super Decretalibus*; Joannes Andreae, imenovan '*Pater et tuba iuris*' laik in profesor v Bologni in Padovi, ki je napisal *Commentaria Novella* o Dekretih in *Glossa ordinaria* o *Liber Sextus* in *Clementinae*.

Po *Liber Extra* se je papeška zakonodajna dejavnost nadaljevala in v manj kot stoletju je Bonifacij VIII. leta 1298 z bulo *Sacrosanctae Romanae* razglasil svojo zbirko, znano kot *Liber Sextus*. Prav tako jo je poslal na pomembnejše šole za kanonsko pravo in postala je izključna zbirka papeške dekretalne zakonodaje.²⁴ Nasledila jo je zadnja uradno razglašena zbirka, *Clementine*, ki jo je razglasil Janez XXII. leta 1317. Uradne zbirke so bili temelji za to, kar danes poznamo kot *Corpus Iuris Canonici*, ki je po modelu *Corpus Iuris Civili* vseboval Gracijanov *Decretum*, *Liber Extra*, *Liber Sextus*, *Clementinae*, *Extravagantes Ioanis XXII.*, *Extravagantes communes*. Čeprav ni bil homogen tekst in je vseboval tako potrjene, kot nepotrjene zbirke, pa je vseeno vseboval neko enotnost nauka in tradicije, ter je bil uradno izdan. Komisijo je ustanovil sv. Pij V. leta 1556, Gregor XIII. pa je nato potrdil delo komisije s konstitucijo *Cum pro munere* 1. julija 1580 in na ta način odobril uradno izdajo zbirk iz časa po Gracijanu. V naslednji konstituciji *Emendationem decretorum* je papež 2. junija 1582 potrdil popravke Gracijanovega *Decretuma*. Čeprav delo *Correctores Romani* ni bilo popolno, je bilo vseeno uporabno kot zakonski tekst Cerkve v prihajajočih stoletjih.

Zaključek

Prav gotovo bi lahko še veliko dodali k drugim vidikom študija kanonskega prava v zgodovini Cerkve. Precej bi lahko še rekli o študiju kanonskega prava v centrih zunaj univerz, kot so samostanske, katedralne ali mestne šole in centri, povezani z ubožnimi redovi. Poleg tega je imela svoj vpliv na študij kanonskega prava tudi pomembnost disciplinskih dekretov Tridentinskega koncila, pa tudi bistvena povezava med naukom in disciplino. Mnogo bi lahko govorili tudi o pomenu ustanovitev semenišč za kanonskoppravno izobraževanje kandidatov za duhovništvo. Poučevanje in študij kanonskega prava na Rimskem kolegiju in pomen Cerkvenih fakultet v Rimu, posebej še *Apollinarisa*, so povezani s to splošno temo kot je bil trud na Prvem Vatikanskem koncilu za reformo splošnih zakonov Cerkve.

Čeprav se dekret z dne 2. septembra 2002 nanaša na današnji položaj kanonskoppravnih študij na fakultetah za kanonsko pravo in je v tem pomenu zelo sodoben in ga je zato treba razumeti in aplicirati s sklicevanjem na ustrezne norme *Sapientia Christiana*, ga lahko prav tako beremo s stališča našega razumevanja študija kanonskega prava v zgodovini Cerkve. Mnogi vidiki, ki smo jih izpostavili v tem članku, se prav tako odražajo v tem dekretu in v člankih te številke revije *Seminarium*.

Ponoven poudarek na ustrezno poznavanje latinščine spet poudarja poemembnost tega jezika za ustrezno razumevanje kanonskega prava. V mnogih situacijah je bil to edini uporabni kanonistični jezik, ki je olajšal izmenjavo idej v srednjem veku in pred tem. Z razširitvijo na tri leta ima licenciat kanonskega prava tudi potreben obseg. Tako je znova dosegel svoje pravo mesto, ki je ključ do diplome in osnovne kvalifikacije za kanonista, kakor je bilo to v Srednjem veku. Nihče v srednjeveških šolah si nebi mogel predstavljati, da bi kanonisti ne

---

24 E. Friedberg, n. d., 935: "Universitati vestrae igitur per apostolica scripta mandamus, quatenus librum huiusmodi com multa maturitate digestum, quem sub bulla nostra vobis transmittimus, prompto suscipientes affectu, eo utamini de cetero in iudiciis et in scholis, nullas alias praeter illas, quae inseruntur aut specialiterreservantur in eo, decretales aut constituciones, a quibuscunque nostris praedecessoribus Romanis Pontificibus post editionem dicti voluminis promulgates, recepturi ulterius aut pro decretalibushabituri."

poznali rimskega prava. Spoštovanja vredno je, da novi dekret vztraja na študiju kanonskega prava kot pomembnem delu kanonistovega intelektualnega razvoja. Temeljni učni načrt, kot ga določa sedanji dekret, odseva osnovni učni načrt, kot so ga uporabljali na srednjeveških fakultetah za kanonsko pravo in predvideva osnovo, nato pa dobro urejeno in enotno uporabo norm za študij kanonskega prava po vsej Cerkvi. Končno je posebej pomemben pojav študija kanonskega prava v srednjem veku, čeprav ne direktno povezan z značilnostmi novega dekreta, v zmožnosti in odločnosti učiteljev, da se relativno enostavno selijo z ene šole na drugo, dejstvo, ki je prineslo novo mišljenje in plačilo tako učiteljem, kot tudi vpletenim šolam.

Sedanji Dekret je del dolgega in vedno preoblikujočega se pristopa k študiju kanonskega prava v Cerkveni zgodovini. Odseva stalnost, ki jo lahko zaznamo v tej bogati, pa čeprav zapleteni zgodovini. Kanonsko pravo je bilo vedno v službi temeljnega poslanstva Cerkve, zato je moralo biti odprto za resničnost novih vprašanj, problemov in razmer, ki so se pojavile v Cerkveni zgodovini. Njegov poseben duh lahko najdemo v dejstvu, da se mora na različnih stopnjah učinkovito srečevati s tem izzivom. Študij kanonskega prava je v svojih raznolikih oblikah prispeval k soočenju s temi izzivi. Sedanji dekret se tako nahaja v zelo pomembni tradiciji.

Beseda o avtorju:

Monsignor Brian Edwin Ferme je duhovnik škofije Portsmouth, Anglija (posvečen 2. februarja 1980) in je trenutno dekan Fakultete za kanonsko pravo na Catholic University of America. Doktoriral je iz Srednjeveške zgodovine na Univerzi v Oxfordu in (J.C.D.) na Papeški Salezijanski univerzi (Rim). V preteklosti je deloval na Teološki fakulteti Univerze v Oxfordu, bil je profesor kanonskega prava na Gregorijani (Rim) in profesor, kasneje dekan Fakultete za kanonsko pravo na Lateranski univerzi (Rim). Je svetovalec Kongregacije za nauk vere in Papeškega sveta za razlago zakonodajnih tekstov, pa tudi Referendarius Praelatus v Segnatura Apostolica. Je član Cerkvenega pravnega društva in živi član Consociatio Internationalis za zgodovino srednjeveškega kanonskega prava.

Kot prepoznaven učitelj za zgodovino srednjeveškega kanonskega prava je napisal mnogo knjig in člankov na to temo.